

Naisten toimijuudesta perheyriyksissä

Jarna Heinonen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.):
Women in Business Families. From Past to Present.
Routledge 2018. 244 s. ISBN 978-113-863-596-8.

Parin viimeisen vuosikymmenen aikana menneisyyttä sukupuolihistorian näkökulmasta tarkastellut tutkimus on tuonut ilmi patriarkaalisten yhteiskuntarakenteiden piilottamiksi jääneiden vaimojen, leskien ja naimattomien naisten taloudellista toimijuutta ja sen merkittävyyttä niin naisten itsensä kuin perheensä elättäjinä ja laajemmin taloudellisen kehityksen osana. Myös perheyrittäjyyttä on tutkittu runsaasti sekä liiketaloustieteessä että historiantutkimuksessa. Perheyriytyksen

määrittelemisen ajallisesti ja maantieteellisesti yleispätevästi on moniselitteistä¹, mutta yhteisenä nimittäjänä toimii perhe tai muu sukulaisuusyhteisö, joka omistaa ja kontrolloi liiketoimintaa. Perheen tai suvun pää, joka useimmiten on mies, rooli perheyhtymisen johdossa on tavallisesti julkisin ja näkyvin. Yrittäjän karrikoitu kuva on siten sankarillinen, riskejä ottava ja voittoa tavoitteleva miesyrittäjä. Tämä on ristiriidassa sen kanssa, että perheyhtymisen toimintaan vaikuttavat lähtökohtaisesti myös monet muut perheen tai suvun jäsenet.

Jarna Heinosen ja Kirsi Vainio-Korhosen toimittaman artikkelikokoelman keskeinen tavoite on purkaa tätä sankarillisen miesyrittäjän myyttiä tuomalla näkyväksi vaimojen ja tyttärien toimijuutta perheyhtymisen toiminnassa. Tutkimusasetelma on tärkeä, sillä perheyhtymys oli vuosisatojen ajan yleisin yrittämisen muoto, ja tärkeä se on yhä suurkorporaatioiden aikakaudella. Lisäksi naisten taloudellisen panoksen tarkastelu ja näkyväksi tekeminen ovat edelleen keskeneräisiä tutkimusaloja. Yhdistämällä naisten taloudellista toimijuutta tarkastelevan sukupuolihistoriallisen katsantokannan perheyhtyjyyttä käsittelevään tutkimustraditioon artikkelikokoelma tuottaa hyödyllisen avauksen molempiin tutkimussuuntauksiin.

Artikkelikokoelma jakautuu johdannon lisäksi kolmeen osioon, joista jokainen muodostaa yhden näkökulmallisen lähestymistavan käsillä olevaan tematiikkaan. Johdanto-osaa seuraavat artikkelit pyrkivät haastamaan näkemyksen yrittäjästä sankarillisena miehenä. Toisessa käsittelyosassa etualalla ovat naisten näkyvyyden ja näkymättömyyden teemat. Viimeinen osio problematisoi naisten asemaa perheyhtymisen sukupolvenvaihdosten hetkellä. Johdantoartikkelissa mainitaan näiden näkökulmien valikoituneen niiden ajankohtaisuuden perusteella. Teemojen valintaa ei kuitenkaan perustella viittauksilla esimerkiksi aikaisempaan tutkimuskirjallisuuteen, josta aiheiden ajankohtaisuus olisi saattanut tulla paremmin motivoitukseksi.

Artikkelikokoelman kantavana ajatuksena on tavoittaa tutkittavassa ilmiössä sekä aikaspesifejä että aikakausien ylitse kestäviä piirteitä, joten teos yhdistää menneisyyden ja nykyisyyden näkökulmat varhaismodernilta kaudelta nykyaikaan. Kokoelman kahdesta toista käsittelyartikkelista yksi on teoreettinen, seitsemän käsittelee aikaa ennen 1800-luvun alkua, ja loput neljä artikkelia analysoivat ilmiötä nykyajasta käsin.

Nykyaikaan sijoittuvat artikkelit nojaavat haastattelututkimuksen menetelmiin. Menneisyyttä peilaavat artikkelit hyödyntävät monipuolisesti erilaisia kiertoteitse naisten taloudellisesta toimijuudesta kertovia alkuperäislähteitä. Näin tyypillisiä taloudellista toimintaa kuvaavia lähteitä vaivaava mykkyys naisten osallisuudesta vaihtuu rikkaaksi kuvastoksi naisten moninaisista taloudellisista toimintakentistä perheyhtymisen hyväksi. Esimerkiksi Deborah Simonton on hyödyntänyt

kauppiaiden lehtimainoksia 1700-luvun Skotlannista, Cathryn R. Spence on selvittänyt 1500-luvulla eläneiden skotlantilaisten vaimojen taloudellista toimintaa velkajutuista, ja Ulla Ijäs on analysoinut kauppahuoneen omistaja Marie Hackmanin (1776–1865) taloudellista toimijuutta tämän tekemien kulutusvalintojen kautta.

Teeman käsittelyyn johdattaa johdannon jälkeen Seppo Poutasen tieteenhistoriallinen ja -filosofinen artikkeli, joka analysoi naisten taloudellista näkymättömyyttä historian tutkimuksessa talouden, ajan ja sukupuolen käsitteiden näkökulmista. Artikkelit tarjoaa teoreettisia näkökulmia aiheen jatkotutkimuksiin, vaikka se eroaakin tyyllisesti kirjan muista, empiiriseen analyysiin perustuvista artikkeleista.

Varsinaisen empiirisen tutkimusosion avaa Anu Lahisen artikkeli, joka haastaa sankarillisen miesyrittäjän myyttiä kertomalla kahden 1500-luvulla eläneen kaupparvarin lesken tarinan. Lahtinen osoittaa leskien kyyneeseen nousemaan merkittäviksi kauppahuoneiden johtajiksi aviomiesten kuoleman jälkeen. Tämä kuitenkin rikkoi ajankauden kulttuurisia arvoja ja menestyksekkäät naisporvarit kohtasivat monenlaista vastustusta. Olisikin mielenkiintoista tietää, kohdistuiko kilpailijoiden kauppatoimien sabotointi vain naispuolisiin kauppiaisiin vai tapahtuiko vastaavaa myös miesyrittäjille.

Jarkko Keskinen, Veli Pekka Toropaisen ja Mari Välimäen artikkeli käsittelee varsin samanlaista tilannetta kuin Lahtisen artikkeli, mutta tutkimuskohteiden määrä on supistunut yhteen. 1600-luvulla eläneen, aviomieheltään rautateollisuusliiketoimet perineen ja ne kukoistukseen saattaneen Elin Sägerin (k. 1669) elämäntarinan kautta osoitetaan, kuinka lait ja asetukset joustivat usein käytännön edessä. Tämä laajensi naisten, erityisesti leskien toiminnan kenttää, mitä on tuotu esiin myös muissa viimeaikaisissa tutkimuksissa.

Jarkko Keskinen ja Kirsi Vainio-Korhosen artikkelissa tutkitaan porvarinaisen oikeutta liiketoimintaan 1700-luvun Turussa. Yhteen tapaukseen kiteytyvä analyysi kuvaa sitä, miten suhtautuminen naisten liiketoimintaan kiristyi vuosisadan kuluessa. Omalla tavallaan tämä kaiketi heijasteli johdannossa kuvattua pitkän aikavälin muutosta, jossa varhaismoderni perhe myös työn ja liiketoiminnan yksikkönä alkoi 1800-luvulla hajota erillisiksi yksiköiksi. Tämä johti lopulta naisten entistä suurempaan syrjäytymiseen liiketoiminnasta ja siirtymiseen yhä enemmän yksityiseen perheen elämäntilanteeseen ainakin porvariston parissa.

Ulla Ijäs edellä mainittu artikkeli haastaa myös sankarillisen miesyrittäjän myyttiä. Ijäs analysoi Marie Hackmanin kulutushankintojen kautta sitä, millaista oli olla naispuolinen yritysjohtaja 1800-luvun Suomessa ja miten Hackman rakensi asemaansa ja identiteettiään. Artikkelissaan Ijäs luo Hackmanista itsenäisen, miesyrittäjiin verrattavissa olevan toimijan ja näin ollen osoittaa vääräksi 1900-luvulla monialayritys Hackmania tutkineiden

den tulkinat, joita värjittivät tutkijoiden oman aikakauden porvarilliset kotirouvaideologiat. Vaikka Ijäksen näkemykseen, jonka mukaan varhaismodernina aikana liiketoiminta ei perustunut yksilölliseen voitontavoitteluun vaan yhteisen hyvän lisäämiseen voi suhtautua osin kriittisesti, tekee Ijäs tärkeän huomion siinä, että Marie Hackmanin uralla merkityksellisintä ei ollut tämän sukupuoli, vaan sosiaalinen asema.

Käsittelmättä sen tarkemmin kokoelman muita artikkeleita yksi teosta ja usein muitakin naisten taloudellista toimijuutta käsitteleviä tutkimuksia leimaava piirre on luottaminen pienen otannan voimaan. Edellä mainittujen artikkeleiden lisäksi esimerkiksi nykypäivän haastatteluaineistoihin perustuva Francesca Maria Cesaronin ja Annalisa Sentutin artikkeli italialaisten tytärten rooleista perheyriyksissä perustuu viiden tytären haastatteluun. Artikkelikokoelmassa ainoastaan Cathryn Spencen tutkielma vaimojen harjoittamasta kaupasta 1500-luvun Skotlannissa ja Catriona M. Macleodin artikkeli naisten leskeytymisen kautta perimistä yrityksistä 1700-luvun Skotlannissa perustuvat useamman kymmenen tutkimustapauksen analyysiin.

Kuten tässäkin artikkelikokoelmassa monin paikoin tulee esille, tapaustutkimus tuottaa parhaimmillaan syvällistä uutta tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Jotta naisten taloudellisen toiminnan laajemmat kansantaloudelliset merkitykset saadaan näkyvämmiksi, tarvitaan laajempia tutkimusasetelmia. Tällöin täytyy tosin löytää keino voittaa puutteellisen lähdeaineiston aiheuttamat ongelmat. Kuten Cathryn R. Spence toteaa artikkelinsa lopuksi, esimerkiksi naisten osallisuus perheyriyksen toimintaan jätti vain harvoin jälkiä lähteisiin.

Kirjan käsittelyartikkelit toimivat paremmin itsenäisinä tutkielminä kuin koko teos yhtenäisenä esityksenä naisten roolista perheyriyksissä. Tämä johtuu teoksen laajasta ajallisesta ja maantieteellisestä rajauksesta (artikkelit käsittelevät Suomen, Skotlannin ja Italian lisäksi myös Ranskaa ja Alankomaita) sekä siitä, että kokonaisuus jää yhteenvetojen osalta laimeaksi. Menneisyyden ja nykyisyyden yhdistävä ote on sikäli perusteltu, että yhdistämällä nämä ajalliset näkökulmat voidaan tavoittaa johdannon kirjoittajien Jarna Heinosen ja Kirsi Vainio-Korhosen mukaan ilmiöön liittyvien käsitteiden ja naisten aseman ajallisuutta, pysyvyyttä ja kehittymistä. Laaja aikarajaus johtaa kuitenkin kokonaisuuden hajanaisuuteen ja irrallisuuteen.

Ajallinen ja maantieteellinen kattavuus eivät muodostuisi ongelmaksi, mikäli joko johdannossa tai erillisessä loppupäätelmäluvussa, jota kirjassa ei ole, yksittäisten artikkelien pääviestit olisi vedetty yhteen niitä rinnakkain ja aikaisemman tutkimuksen kanssa arvioiden. Näin teos olisi voinut tarkentaa ja tuoda lukijaystävällisemmin esille sitä, miten naisten asema perheyriyksissä on muuttunut tai pysynyt ennallaan vuosisatojen mittaisessa kehityskulussa. Kokoelma olisi

hyötynyt myös kokoavasta, ilmiön historiallista kehityskaarta, aiheesta tehtyjä aikaisempia tutkimuksia ja naisten juridista ja taloudellista asemaa eri maissa ja eri aikoina luotaavasta esittelystä. Tällaisenaan teos vaatii lukijaltaan varsin kattavan tietotason aiheesta ja siihen liittyvästä aikaisemmasta tutkimuksesta. Puutteistaan huolimatta artikkelikokoelma on kuitenkin tärkeä avaus kaikkien perheyriittäjyyteen osallistuvien jäsenten arvon esiin nostamisessa sekä sankarillisen miesyriittäjämyytin murtamisessa ja yriittäjyyden uudelleenmäärittelyssä.

Riina Turunen, FT
Jyväskylän yliopisto

1. Ks. Andrea Colli, *The History of Family Business, 1850–2000*. Cambridge University Press 2003, 8, 19–20.